

VISSZAEMLEKEZÉSEK

MÓRICZ LAJOS

1944. OKTÓBER 15-E — EGY HADNAGY NAPLÓJÁBAN

Arra, hogy az 1944. október 15-én elhangzott kormányzói proklamációról milyen körülmények között szereztem tudomást, továbbá, hogy a fegyverszüneti felhívás milyen hatást gyakorolt rám és környezetemre, megmaradt naplóm alapján — egy viszonylag hosszabb időszak hangulatát és eseményeit is felidézve — válaszolok. Ez az időszak alig több mint egy hónap, de ezalatt többet értettem meg a katonapolitikából, mint az addigi katonai szolgálatom során.

*

Az 1. hegyi dandárt 1944. szeptember 24-én vonták ki a Tatár-hágó előterében fellángolt heves harcokból. A hadseregpáncsnok intézkedése alapján a kivont zászlóaljok a Tisza forrásvidékén összpontosultak. (Az 1. hegyi dandár állományába a 2., 3., 4., 12. és 33. hegyivadász zászlóalj tartoztak. A dandárnak a fenti zászlóaljakon kívül volt még egy kiképző zászlóalja, két hegyi tüzérosztálya, egy páncéltörő, egy légvédelmi ütege, egy lovas-, egy műszaki és egy híradó százada és természetesen vonata is, amely a szükséges hadtápszerveket fogta össze.) A 2. hegyivadász zászlóalj, amelyben hadnagyként szolgáltam, az akkori országhatár átlépése után a Hoverlán keresztül vezető szerpentinúton jutott Tiszabogdány községbe.

A hosszan és meredeken emelkedő hegyi út erősen elcsigázott bennünket. Ám az éjjél tájban elterjedt hír új erőt öntött mindenkibe. Megtudtuk ugyanis, hogy nem egy újabb arcvonalszakaszra, hanem Ungvár környékére kerülünk, ahol az 1. magyar hadsereg tartalékként hosszabb pihenőben lesz részünk. A virradat már frissen és vidáman menetelő katonákat talált. A jó hangulatot csak fokozta a tetőn kitárulkozó fenséges látvány: a sötét fenyvesekkel övezett mély völgykatlanban ragyogott a Tisza-források vizét összegyűjtő tó.

Tiszabogdányban, amely zsúfolásig meg volt tömve katonákkal, egy

napot töltöttünk. Éppen csak annyit, hogy kialudjuk magunkat és felkészülhessünk a menetire. Három napon át gyalogoltunk, minden nap legalább 30 km-t tettünk meg. A fáradtság azonban senkin sem vett erőt. Tele torokkal fújtuk a jól ismert katonadalokat és közben gyönyörködtünk a mellettünk folyó Tisza napfényt tükröző fodraiban. Úgy mentünk, mint békében, a közeli kimenőre gondolva, a laktanyához közeledve. Vonulásunkat a második napon végignézte vitéz Loskay Ferenc vezérőrnagy, a dandár — „emberevő” hírében álló — parancsnoka, de most ő sem talált kivetni valót mozgásunkban, oly fegyelmezett benyomást keltettünk.

A negyedik nap reggelén Nagybocksó község vasútállomására irányították zászlóaljunkat, ahol „bevagoníroztunk”. A vasúti szállítás persze jelentősen meggyorsította az átcsoportosítást, s így másnap reggel már az Ungvártól északra elterülő Nevickeváralján voltunk.

Ungváron felszállt vonatunkra Borsos Balázs főhadnagy, aki még a tavasz folyamán hagyta el a frontot, tifuszgyanúval. Századát azóta én vezetem. Visszatérével a zászlóaljparancsnok újból neki adta a századot, engem pedig a 40 főt számláló és géppisztolyokkal felszerelt felderítő szakasz élére állított. Bántott ugyan az áthelyezés, mert a század megítélésem szerint jól működött a vezetésem alatt, de a zászlóaljparancsnok döntését zokszó nélkül vettem tudomásul.

Borsost még a békehelyőrségből ismertem. Amikor a zászlóaljhoz kerültem, hozzá osztottak be. Engem barátsággal fogadott. A hegyet és az erdőt jól ismerő vadásznak ismertem meg, akitől sok értékes szakmai fogást lehetett ellesni. Igen, ellesni, mert eléggé szőfukar és magának élő volt ez az egyébként igen jó megjelenésű tiszt. Borsost a katonák nem szerették. Gorombasága, no meg a tavaszi támadás során tanúsított nem éppen bátor magatartása szóbeszéd tárgya volt. Egyesek tudni vélték, hogy a kórházi kezelés sem véletlenül tartott ilyen hosszan.

Nevickeváralján, ahol kirakodtunk, nem ment simán a beszállásolás. Az arra alkalmas házakat ugyanis német katonák foglalták le, s gorombán elutasították azt a kérésünket, hogy néhány „körletet” adjanak át nekünk. Bár parancsnokuk csak főhadnagy volt, s a szabályok szerint köteles lett volna alezredesünk parancsát teljesíteni, mégsem adtak át egy házat sem. Zászlóaljunk nagy része szénapajtákban helyezkedett el.

A német parancsnok magatartása — emlékezetem szerint — nagyon felháborított bennünket. A főhadnagy viselkedését a magyar királyi honvédségre nézve sértőnek tartottuk, amiről írásbeli jelentést is készített zászlóaljunk a dandárparancsnokságnak.

A helyzet úgy hozta, hogy az 1. hegyi dandár eddig mindvégig olyan frontszakaszon volt, ahol csak magyar kötelékek és parancsnokságok állomásoztak. Itt történt meg először, hogy a számunkra ki-

jelölt körzetben németek is voltak, mégpedig olyanok, akik nyíltan tudomásunkra hozták, hogy nem hajlandók számolni a magyar szervezetek igényeivel.

Ez a jelentés abban az időben aligha lehetett az egyetlen, amit a különböző magyar szervezetek megfogalmaztak és elküldtek. A német és magyar hadsereg közötti fegyverbarátságról ekkor már csak a rádióban meg a lapokban volt szó. Az évekkal ezelőtt oly sokat emlegetett német—magyar bajtársiasságot a doni visszavonulás felháborító eseményeinek ismeretében még a felsőbb parancsnokok sem hangoztatták.

A német hadsereget ebben az időben már szakmailag sem vette körül nimbusz. A Kárpátokban a saját szemünkkel láttuk lőfegyverek nélkül menekülő alegységeit, amint piszkosan, rongyosan kísérték az összerablott holmikkal megrakott nyikorgó szekereket.

Tíz napot töltöttünk az Ung völgyében. Az alegységeknél a szolgálatvezetők irányításával anyagkarbantartás és loápolás folyt. A tisztekkel a zászlóaljparancsnok, Gyurich Árpád alezredes, az elmúlt hónapok harci tapasztalatait beszélte meg. Ehhez a dandárparancsnokság írásos anyaga szolgált alapul, amelyet akkortájt kaptunk meg. Ebben egészen részletesen le volt írva az 1. hegyi dandár tevékenysége az áprilisi bevetéstől a Tatár-hágói hídfő kiürítéséig. A leírásokat vázlatok szemléltették. Összességében ez az anyag elismeréssel méltatta az 1. hegyi dandár működését, amely a súlyos harcok ellenére is megőrizte harcértékét. A dandárparancsnokság szerint zászlóaljparancsnokunk jól látta el feladatát.

Gyurich alezredest mi olyan tapasztalt embernek ismertük, aki tekintélyt is kivívott magának. Beosztottjairól mindig gondoskodott, a századparancsnokoknak pedig nagy önállóságot biztosított.

A pihenő napjaiban erősen foglalkoztattak bennünket azok a hírek, amelyek az erdélyi harcokról érkeztek. Bár hivatalos tájékoztatókat nem kaptunk, valahogyan mégis csak értesültünk két tényről, mégpedig arról, hogy a 2. magyar hadsereg vereséget szenvedett Dél-Erdélyben és megkezdte a visszavonulást, és hogy a szovjet hadsereg páncélosai kijutottak az Alföldre.

Meg voltunk győződve arról, hogy a közeljövőben valami történni fog. Mai szóhasználatlaltal élve valamilyen politikai megoldást reméltünk, mert azt, hogy a magyar hadsereg ebben a háborúban katonailag vereséget szenvedett, a kapott hírekből megértettük. A zászlóalj tisztjei a 75 ezres szelvények helyett az egész országot feltüntető térképeket kezdték tanulmányozni. „Hiába védi a Kárpátokat az 1. hadsereg, ha már az Alföldön állnak az oroszok” — fogalmazódott meg ennek eredményeként a kollektív vélemény.

Október 9-én váratlan parancs érkezett. „A zászlóalj meneteljen Csapon át Tiszabezdédre és ott legyen kész arra, hogy megakadályozza

a szovjet páncélos ékek esetleg sorrakerülő előretörését a záhonyi hídhöz”.

A kétnapos menet alatt mindinkább megvilágosodott előttünk, hogy a katonai helyzet az egész magyar hadsereg számára rendkívül súlyossá vált. A hosszabb-rövidebb pihenők a tisztek szenvedélyes vitáival teltek el.

A Tisza-hídon átérve ijedten néztük a facsoportokkal teletűzdelt sík tájat. Hegyekhez szokott szemünknek mindez nagyon idegen volt. „Hogyan is lehet erős védelmet kiépíteni ilyen terepen” — olvasom az akkor megfogalmazódott kérdést naplóm fakult lapján.

Tiszabездé községben szeretettel fogadtak bennünket. Emlékszem, hogy a bíró azt kérte, szállásoljunk el minden házhoz katonákat, mert „ezt kívánja a nép”. Nem emlékszem, sikerült-e ezt teljesíteni, de azt tudom, hogy az almafák termésének jelentős részét abban az évben a katonák szedték le. Szinte minden ház udvarán megjelentek az almapiramisok, várva az elszállításra, amire akkor a legkisebb remény sem volt meg.

Október 15. vasárnap volt. Ragyogó napsütésre ébredtünk. Délelőtt, amikor a falusiak ünneplőbe öltözve, néhány katona társaságában a templomba indultak, a zászlóaljparancsnokságra hívtak. Az ott történtek így rekonstruálhatók:

— Tiszti gyűlés lesz — közölte az érkezőkkel a segédtiszt. Az irodává átalakított iskolai tanteremben már ott volt Gyurich is, aki alighogy megérkeztünk már mondta is a rádióban hallott szenzációs hírt.

— A kormányzó úr őfőméltósága fegyverszünetet kötött a szovjet hadsereggel. (Mi ott akkor úgy értelmeztük, hogy a fegyverszünetet már meg is kötötték.)

— Eljén a béke — tört ki önkéntelenül néhány tisztből, majd arról kezdtünk beszélni, hogy túléljük a háborút és ez a legnagyobb boldogság.

— Várjunk csak ezzel a lelkesedéssel — csendesítette le a boldogságtól hangos tiszteket Borsos, a legidősebb századparancsnok. — Le kell tennünk a fegyvert, de azt, hogy hogyan, még nem tudjuk. No meg azt is a jövő fogja eldönteni, hogy milyen magatartást fognak tanúsítani a németek.

Borsos nagyon fontos problémára mutatott rá: nincs szabályozva a „hogyan”. E nélkül pedig aligha lehet ilyen bonyolult feladatot jól megoldani. A hadseregek erejének éppen a módszer ismerete az egyik forrása, s most éppen ez hiányzik.

Ennek megállapításánál tartottunk, amikor megszólalt a telefon. A parancsnokot kérték a készülékhez. Lőcsey vezérkari százados, a dandárparancsnokság hadműveleti osztályának vezetője arra adott pa-

rancsot, hogy a Lónya és Benk község körzetében levő tiszai kompon ne engedjük át a visszavonuló német osztagokat.

— No lám, mégiscsak sor kerül a tennivalók megszabására — nyugtázta a helyzetet Gyurich, majd a kapott feladat teljesítésével megbízott engem, illetve a felderítő szakaszt. Én erre elbúcsúztam a tisztgyűléstől és máris rohantam az embereimhez.

Az indulás perceiben történt, hogy Havasi hadnagy, az egyik századparancsnok odajött hozzám és a következőket mondta:

— Remélem, nem fogtok lőni szövetségeseinkre?

Bizonytalan tiltakozásom után közölte velem, hogy ő nem szívesen tenné le a fegyvert a vörösök előtt. (Havasi iskolatársam volt, ezzel magyarázható, hogy érzéseiről ennyire nyíltan beszélt.)

Erre már nem válaszolhattam, mert a lovak megrándították a szekeret, amely erősen rázva röpített a 10—12 km-re levő kompok felé. Hat szekéren 6—6 felderítő. Énekelve tettük meg az utat. Örültünk a bejelentett fegyverszünetnek, de a kapott feladat is felvillanyozta szakaszunkat. Azt ugyan sejtettük, hogy a meghatározott Tisza-szakaszon nem fogunk találkozni nagy német kötelékkel, de hogy lesz valamilyen csetepaté abban biztosak voltunk.

„Borsot törünk a svábok orra alá” — mondogatták a katonák egymás között. Én meg azon meditáltam, hogy az ez idő tájt már Nyíregyháza felé közeledő oroszok mikor érhetik el a mi körzetünket. Úgy becsültem, hogy erre két-három napon belül sor kerülhet, amiből az következik, hogy nekünk addig kell megakadályoznunk az Erdély felől visszavonuló német csoportok átkelését a Tisza megjelölt szakaszán. Egy óra sem telt el azóta, hogy Tiszabezdédet elhagytuk, amikor a kompokhoz értünk és áthúztuk őket az innenső oldalra, majd rajokra oszolva elhelyezkedtünk az átkelőhelyek közelében levő házakban.

Naplómban erről nincs több feljegyezve. De abból a lelkesedésből, ahogyan a szakasz katonái elindultak a kapott feladat végrehajtására, úgy gondolom visszatükröződik, hogy ezt a háború végét jelentő akciónak tekintettük. Ha végrehajtása fegyveres fellépést követelt volna a volt szövetséges ellen, katonáim azt is teljesítik. Biztos voltam: ha tűzparancsot adok, nem maradok egyedül. A hangulat a németek elleni harcra alkalmas volt.

Estefelé, meg a következő három napon, többször is hívták a túloldalról németek a kompokat, de azok nem mozdultak. Volt szövetségeseink kiabáltak, káromkodtak, egyikük egy géppisztolysorozatot is küldött az egyik kompórház felé, de céljukat nem érték el. Ezzel valamit letörlesztettünk a Nevickeváráljai sértésből.

Bár a benki református pap rádiója révén már 15-én délután tudomást szereztem a fegyverszüneti parancs hatálytalanításáról és a Szálasi-féle hatalomátvételtől, én hivatalosan arról nem vettem tudo-

mást. A szomszédban levő Mándok község postájáról felhívhattam volna ugyan a zászlóaljot, de nem tettem. Feltehetőleg attól félttem, hogy mindazok az álmok, amelyek a háború befejeződésének reménye kapcsán szövődtek bennem, hirtelen szertefoszlanak.

Akkor még reménykedtünk a háború befejeződésében és úgy képzeltük, hogy mi ebben az isten háta mögötti faluban fogjuk megélni a békét. A szakasz beosztottjai gyakran emlékeztettek engem arra a tavaszi esetre, amikor zászlóaljunk egyik szakasza Kolomeánál fogságba esett és aztán öt nap múlva teljes felszereléssel visszatért. A szovjetek azt az üzenetet küldték velük, hogy nekik nem a magyarokkal, hanem a német fasisztákkal van leszámolni valójuk. (Ezt a szakaszt nem hagyták a zászlóaljnál. „Átnevelésre” Budapestre szállították.) Ez az eset erősítette bennünk azt az elképzelést, hogy még fogságba esés után is hamarosan hazatérhetünk.

Október 18-án este azonban vége szakadt az álmodozásnak. Beállított a zászlóaljparancsnokság lovasküldönce. „Azonnal vonuljon be Csapra. További parancsot ott kap” — ez állt a nekem címzett és Gyurich alezredes által aláírt parancsban.

Már sötét volt amikor búcsút intettünk a benkieknek és elindultak a szekerek. Hajnalban értünk Csapra, ahol két katona várt ránk. Tőlük tudtuk meg, hogy a zászlóalj már tegnap elindult Munkács felé, nekünk azt üzenik, hogy igyekezzünk utánuk.

Az éjszakai szekerezés után fáradtak voltunk. Pihenőt rendeltem el. A közelben találtunk egy üres pajtát és hamarosan már aludtunk is. Dél tájban indultunk tovább. A zászlóalj Munkácsvára lánján értük el.

Megérkezésünk különös érzelmet nem váltott ki a zászlóaljparancsnokságból. Az volt a benyomásom, hogy ha nem jöttünk volna meg, talán nem is keresnek. A segédtiszt fásultan közölte, hogy mindenkinek le kell tennie az új esküt, ez a feltétele annak, hogy a zsoldjegyzékbe felvegyék. Mivel a zászlóalj tisztjeinél az eskü letétele már megtörtént, tőlem csak egy aláírást kért. Gyurich alezredes arra a kérdésemre, hogy mit jelent az eskünek a hungarista állameszmével kapcsolatos kitétele, csak a vállát vont meg.

Energikusnak csupán Havasi hadnagy tűnt. „Megmenekültünk a fegyverletétel szégyenétől” — ezzel köszöntött. Ám az ő szava is elakadt, amikor még azon az éjszakan századát gépkocsikon előre vitték az első vonalba. A zászlóalj többi része gyalogmenetben tartott ugyanoda. Később a gépkocsik bennünket is felvettek és Szolván keresztül Aklos községig szállítottak, ahol a 7. magyar gyalogezredhez rendelték bennünket, amelynek arcvonalába több ponton beékelődtek a támadó szovjet csapatok kisebb osztagai.

A szállító sofőröktől értesültünk arról, hogy az 1. hegyi dandárt eredetileg Budapestre tervezték szállítani a Vár védelmére, de ezt a

tervet időközben „módosították”. Így történt, hogy a főváros helyett, Aklos község lett a kirakó körzet.

A következő napon zuhogó esőben „gerincmenti” támadással helyreállítottuk a 7. ezred eredeti védőállását. Ekkor már Borsos volt a zászlóaljparancsnok, mert Gyurich alezredest hirtelen elhelyezték tőlünk.

A roham után csend lett az erdős hegygerincen. Az eső is elállt. Másnap olyan szép őszi napsütés volt, hogy szinte el is felejtkeztünk arról, hogy milyen körülmények között vagyunk. Amikor azonban leszállt az este, mindannyiunkat elfogott a félelem. A jó kilátást biztosító gerincvonalról, amelyről a Kárpátok nagy területére lehetett belátni, megdöbbenő kép tárult elénk. A Vereckei-hágó felől jövő út telis-teli volt kivilágított gépjárművekkel. Szinte összefüggő fényfűzért alkottak a gépkocsilámpák. Óriási erő közeledett.

Éjfél tájban tisztí futár érkezett zászlóaljunkhoz. Sürgős visszavonulási parancsot hozott. A parancs fedőneve „Tiszamozgás” volt. (A Tisza vonaláig történő általános visszavonulásra utalt ez a fedőnév.) Loskai tábornok ebben a parancsában arról tájékoztatott bennünket, hogy a szovjet csapatok Máramarossziget felől Munkácsot veszélyeztetik és ezért a Latorca völgyében harcoló 13. gyaloghadosztálynak és az 1. hegyi dandárnak abból a célból, hogy a bekerítést elkerüljék, sürgősen vissza kell vonulnia Csap közelébe.

Szinte percek alatt kiürítettük az állásokat és a különböző felszerelési cikkeket vállra véve megindultunk hátrafelé a völgybe, ahol a hadtápunknak lennie kellett volna. Valaki azonban a szekereket és a lovakat már korábban Szolyvára irányította. Így a nehézfegyvereket és a lőszeres ládákat továbbra is kézben, illetve vállon kellett vinnünk. Embertelenül nehéz feladat volt és ezért még az anyagra olyan nagyon vigyázó Borsos sem lepődött meg, hogy reggelre, amikor a lovakat és a szekereket megtaláltuk a lőszeres ládák nagy része hiányzott. Természetesnek vette ezt a veszteséget.

Egész napos menet következett. Mögöttünk egyre erősödött a harci zaj. Beregszentmiklós határában egy vezérkari tisztől azt a parancsot kaptuk, hogy térjünk le az útról és Kislécfalva magasságában felvételi állást foglalva, biztosítsuk a még elől levő csapatok visszavonulását.

Már reggel volt amikor a parancs végrehajtása során a megadott kisebb hegygerinc mögé értünk. Régi hegyi szokás szerint a hegy lábánál pihenőt tartottunk. A lovakról lekerültek a málhanyergek, a nehézfegyverek. A hét nap óta egyfolytában tartó mozgás következtében az emberek a földre rogytak és már aludtak is. Hozzávetőlegesen egy óra telt el, amikor az éppen indulásra készülő század tüzet kapott.

— Partizánok! — kiabálták az erdőből, ahol géppisztolytűz fogadta az ott menetelőket. Kitért a pánik. Az álmukból felriadt emberek, a

hadseregszerte oly annyira rettegett hírre, csőre töltötték puskájukat és lövöldözni kezdtek. Ki a levegőbe, ki a hegyoldal felé. Erre olyan csatazaj lett, hogy a lovak megvadultak, fülsiketítő nyerítéseket hallattak, s többen közülük elszabadulva vágtáztak a földre rakott ládák, lőszerakaszok között. Hogy voltaképp mi is a helyzet, senki sem tudta, csak azt látta, hogy az imént megindult század hanyatt-homlok özönlik vissza és magával sodorja a többi alegységet is. Néhány parancsnok, köztük Havasi is „állj” és „feküdj” vezényszavak ordításával akart gátat vetni a menekülésnek, de mindhiába.

Talán fél órát sem tartott a harci zaj, aztán minden elcsendesedett. A földre lerakott és a századok által otthagytott felszerelés mellett harmincan maradtunk. Közülünk hárman lőtt sebbel az egészségügyi kocsni alatt felállított hordágyakon nyögtek.

— A kijelölt védőkörletet ilyen csekély erővel nem lehet elfoglalni. Visszavonulunk Beregszentmiklóstra — határozott a megmaradt tisztekkel egyetértésben Borsos, akiről pontosan nem is tudtam, hogy hol húzta meg magát, amikor „az ég zengett”.

Megkezdjük az ottmaradt lovak felmálházását. Persze mindent nem tudtunk rájuk rakni, mert az elszabadult állatok itthagytott terhe is tetemes volt. Furcsa menetoszlopunkat, amelyben több volt a ló mint az ember, a partizánok a továbbiakban nem zavarták. Egy helybeli pásztor szerint „már el is vonultak Kislécfalva környékéről, mert már egy másik alakulat ellen készítének elő rajtaütést”. (E tájékoztatás helyességét Uszta Gyula elvtárs is megerősítette, amikor 1948-ban a IV. katonai pártkonferencia szünetében vele erről beszélgettem. Elmondása szerint a következő napon a 4. hegyivadász zászlóaljjon ütöttek rajta, amelyet sikerült teljesen szétugrasztaniok. A mi zászlóaljunkkal kapcsolatosan azt tudta, hogy tűzcsapásuk hatására visszavonultunk. A tényleges következményekről én tájékoztattam.)

Beregszentmiklós határában előkerült vagy száz emberünk, de még így is csak egy „málhásállat-oszlop” benyomását keltettük. A korábbi harci sikereire büszke 2. hegyivadász zászlóalj nem volt többé.

Késő éjszaka értünk Munkácsra. Bár alig vonszoltuk magunkat, egy szusszanásra sem állhattunk meg, mert a visszavonulókat siettették a tábori csendőrök. Ha megállunk elvágják utunkat a Máramarossziget felől előretörő szovjet harckocsik, amelyek hajnalra biztosan Munkácson lesznek — így indokolták a siettetést.

Hajnalodott, amikor Munkácsváralján, Zrínyi Ilona egykori várának tövében lerogytunk. Egy idegen alakulat szakácsai mozgókonyhájukról babgulyást kínáltak. Annyi erőm sem volt, hogy odamenjek érte. Valamilyen falnak dőltem és már aludtam is.

A budapesti rádió jól ismert hangjára ébredtem. A fal mögötti ház ablakán áradtak ki a reggeli torna pattogó vezényszavai és a mozgás ütemes végrehajtását segítő akkordok. Mindez olyan meglepő volt,

hogy bár alig alhattam másfél órát, teljesen éber lettem. A többiek még aludtak. Én felálltam, megmozgattam elgémberedett tagjaimat. Elmentem a füstölgő mozgókonyháig, ahol forró katonakávé-t lehetett kapni. Megittam egy egész csajkára valót. Amikor visszatértem a nyitott ablakú házhoz a rádió már operettzenét közvetített.

Elővettem a térképtáskában hordott naplómát. Leírtam az előző napi eseményeket, a pánikot, a zászlóalj szétesését, és a Munkácson keresztül végrehajtott menetet. A reggeli tornát közvetítő rádió adásával kapcsolatosan pedig a következőket rögzítettem: „A front összemolott, a magyar hadsereg menekül, a rádió meg úgy tesz mintha minden rendben lenne”.

A naplóírásnak gránátbecsapódások vetettek véget.

— Föl, tovább, már Munkácson vannak az oroszok! — kiáltotta a félelemtől sápadtan Borsos főhadnagy és mi rátértünk a Csap felé vezető országútra, amely tömve volt szekerekkel és menekülő katonákkal.

A délelőtti órákban szovjet csatarepülők többször is rácsaptak a végelelathatatlannul hosszan húzódó menetoszlopokra. A repülők közelétre az út árkában, meg az úthoz közel eső szalmakazlak tövében kerestünk menedéket. De így is borzalmas perceket éltünk át. Úgy féltünk, mint még soha. Most először kaptunk ilyen erős légitámadásokat. A gépágyúk sok veszteséget okoztak. Nálunk is történtek sebesülések, az utakon maradt lovak és szekerek összegabalyodtak, sok ló elpusztult. A légitámadás szokatlan volt számunkra, hegyi harcokban csak ritkán tűnt fel egy-egy felderítőgép.

Az egyik légitámadás alatt mondták nekem a felderítő szakasz katonái, hogy a zászlóalj Bereg megyéből behívott emberei már otthon vannak és sajnálják, hogy ők nem ide valósiak, most nem kellene az életükért rettegniök. E szavak értelmét csak a légitámadás elmúltával fogtam fel. A zászlóalj katonái tehát úgy döntöttek, hogy ha már nem tettük le szervezeten a fegyvereket — ahogy erről október 15-én szó volt — akkor most ők a lakóhelyük közelében megteszik azt külön-külön. Érelélni kezdett bennem az elhatározás, hogy nekem is ezt kell tennem.

Már esteledett, amikor tábori csendőrök állták el a Csap felé vezető utat. A számunkra kijelölt védőszakaszhoz úgy kísérték, mint a foglyokat. Az elrendelt beásás alig haladt, így másnap hajnalra, amikor a szovjet tüzérség elkezdte „verni” a környéket, még nagyon kicsik voltak a mellvédek és a teknők. Ez nagy árat követelt. Sokan meghaltak, de sebesülések is nagy számban fordultak elő. Miután minden sebesültet két-három katona vitt hátra, a segélyhelyre, a dél felé meginduló roham már csak néhányunkat ugrasztott ki a védőállásból. A Latorca folyó felé húzódtunk vissza, amely a támadási iránytól ol-

dalt kanyarodott. Így jutottunk el késő éjjel egy Bottyán nevű községbe, ahol elhatároztuk, hogy most már mi is befejezzük a háborút.

Az arcvonal alakulása azonban nem vette figyelembe ezt az elhatározást. Egy német ellenakció következtében a front az Ungvár és Csap között húzódó vasútvonal mentén merevedett meg. Bottyán község, szerencsétlenségünkre, a német vonal mögé esett. Így néhány nap múlva ránk találtak. A csendőrök nagyon fenyegetőztek a hadbírószággal, de ahhoz túl sokan voltunk, így hát inkább az arcvonalra küldték az összeszedett embereket, ahol amúgy is nagy szükség volt rájuk.

Ekkor már november 1-e volt, s a fegyverletételnek egyelőre szinte minden lehetősége elszállt. (A következő hónapokban az 1. hegyi dandár zászlóaljait német csapatok közé ékelték be. Így még nagyon hosszú utat kellett megtenni, amíg 1945. április 1-én Mosonszentjánosnál a szovjet csapatok előtt szervezeten letették a fegyvert.)

*

Végezetül: meg vagyok győződve arról, hogy október 15-én zászlóaljunk tisztikarának többsége német- és háborúellenes volt. A háború tovább folytatását reménytelennek, kilátástalannak és a hazára nézve katasztrófálisnak tartotta, valamilyen politikai megoldást várt. Ezért bármilyen fegyverszünettel kapcsolatos parancsot — ha az Horthytól jön — teljesített volna, beleértve a németek elleni fegyveres harcot is.

Mindezzel nem azt akarom mondani, hogy az átállás egyszerű lett volna. Nagyon sokan voltak, akik még nem így gondolkoztak.

A hadsereg tényleges és tartalékos tisztjeit, tiszthelyetteseit olyan fokú gyűlöletre nevelték a Szovjetunió ellen, hogy a Vörös Hadsereg előtti fegyverletétel gondolata is képtelenségnek tűnt jelentős részük számára. Ezt csak azok tudták elkerülhetetlenül szükséges, végső megoldásként elfogadni, akik többször is közvetlen harcérinkkezésben lévén a szovjet csapatokkal, a „maguk bőrén” érezték a megsemmisítő csapások erejét és a hátrányos erőviszonyokat.

A kulcsfontosságú vezető szerveknél sok volt a jobboldali érzelmű, németbarát tábornok és tiszt. Ők mindent elkövettek elvbarátaikért és azért, hogy a politikai megoldás eshetőségeit latolgatók csoportját elszigeteljék.

A front mögött működők és a különböző központi szervek állományába tartozók többsége 1944 őszén még elég kényelmesen élt, s így aligha akart olyan kockázatos vállalkozásba kezdeni, amelynek perspektívájáról csak azt tudta, hogy az megváltoztatja a megszokott körülményeket. Arról, hogy mi következhet a fegyverszünet után, a tiszteknek semmiféle tájékozottságuk nem volt.

A problémás és ellentmondásos helyzet ellenére úgy vélem, hogy az 1. és 2. hadsereg tisztikarának zöme, ha a kormányzótól határozott

parancsot kap a németek elleni fellépésre és a fegyverszünet végrehajtására, teljesíti azt. Nem a tisztikar hagyta cserben Horthyt. Az 1944. október 11-én Moszkvában aláírt fegyverszünet nem a tisztikar magatartásán, hanem Horthy és a Lakatos-kormány határozatlanságán, nemakarásán és tehetetlenségén bukott meg.